

80. ROCZNICA ŚMIERCI JANA RZEWNICKIEGO (1871-1944)

12 sierpnia 1944 r., podczas Powstania Warszawskiego, w schronie płonącego domu przy Alei Niepodległości zginął Jan Rzewnicki, jeden z pierwszych członków honorowych SEP. Wniósł on wielki wkład w tworzenie polskiego słownictwa elektrotechnicznego.

Urodził się 26 sierpnia 1871 r. w Ciechanowie. Pochodził z rodziny inteligenckiej, był synem Michała i Wiktorii z Dunin-Mieczyńskich. Miał brata, inżyniera Juliusza Wacława urodzonego w 1877 r.

W latach 1881-1889 uczęszczał do gimnazjum filologicznego w Płocku, następnie studiował (1889-1893) na Wydziale Fizyczno-Matematycznym Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Uzupełniał swoją wiedzę z dziedziny budowy maszyn i elektrotechniki w Niemczech w politechnice w Berlinie-Charlottenburgu (1893-1896).

Po ukończeniu studiów w 1896 r. wyjechał do Rosji, gdzie odbył praktykę w Kamienskoje. Następnie w 1897 r. pracował na kolei Charkowsko-Nikołajewskiej i u Siemens w Charkowie.

W 1899 r. osiadł na stałe w Warszawie, gdzie rozpoczął pracę w Oddziale Warszawskim Zakładów Elektrotechnicznych Siemens S.A. Od 1909 r. pełnił tam funkcję prokurenta, a od 1912 r. kierownika Oddziału Warszawskiego, pracując na tym stanowisku aż do 1926 r.

Od 1899 r. był członkiem Delegacji Elektrotechnicznej, która wyłoniła się z sekcji Technicznej Warszawskiego Oddziału Towarzystwa Popierania Rosyjskiego Przemysłu i Handlu. Wraz z inżynierami K. Obrębówiczem (przewodniczącym) i M. Lutosławskim (sekretarzem), wspólnie zorganizował Komisję Słowniczą, której zadaniem było utworzenie i ujednoczenie polskiego słownictwa elektrotechnicznego. Pierwsze ustalenia Komisji pochodziły już z 10 czerwca 1899 r. i wprowadzały nowe terminy do tworzącego się wówczas słownictwa, takie jak np.: elektrownia, prądnica, prostownik, przekaźnik, bezpiecznik, amperomierz, strumień magnetyczny. W 1904 r. kiedy Delegacja Elektrotechniczna przekształciła się w Koło Elektrotechników, a powołana Komisja Słownictwa powiększyła się do dziewięcioosobowego zespołu. Rzewnicki nadal był jej członkiem. Komisja opracowała słownictwo elektryczne dla wydanego w 1905 r. (tom I) i 1908 r. (tom II) podręcznika inżynierskiego „Technik” (przetłumaczonego na język polski i dostosowanego niemieckiego wydawnictwa pt. „Hutte”). Po wydaniu „Technika” prace nad słownictwem w Warszawie osłabły, przenosząc się do Lwowa. Ponowne wzmożenie prac nastąpiło w 1917 r. Na podstawie prac Komisji Słownictwa Stanisław Odrowąż-Wysocki opracował *Opisowy słowniczek elektrotechniczny*. W 1917 r. Rzewnicki brał udział w Nadzwyczajnym Zjeździe Techników Polskich w Warszawie i w Komisji „ustalania słownictwa elektrotechnicznego” tego Zjazdu (przyjęto wtedy ok. 150 podstawowych terminów technicznych). Zjazd powołał także Centralną Komisję Słownictwa Elektrotechnicznego (CKSE) przy Kole Elektrotechników Stowarzyszenia Techników w Warszawie. Przewodniczącym Komisji został Kazimierz Drewnowski, Rzewnicki był jednym z jej członków. Jako jej stały długoletni członek przyczynił się w bardzo dużym stopniu do stworzenia poprawnego polskiego słownictwa elektrotechnicznego, który zaakceptowali polscy elektrycy we

wszystkich zaborach. Słownictwo obowiązywało we wszystkich wydawnictwach SEP i zalecano, by korzystać z niego na co dzień. Komisja przygotowała do I Zjazdu Elektrotechników Polskich projekt uchwały w sprawie ujednoczenia słownictwa oraz propozycje do terminów, które miały obowiązywać.

W czerwcu 1919 r. kiedy powstało Stowarzyszenie Elektrotechników Polskich, Rzewnicki był jednym z współzałożycieli SEP, CKSE Koła Elektrotechników weszła w skład SEP. W CKSE pracowano nad kolejnymi działami słownictwa.

W latach 1926-1932 był przewodniczącym CKSE. W latach 1926-1929 opracowywano m.in. słownictwo maszyn elektrycznych, uporządkowywano słownictwo instalacyjne. Następnie, komisja zajmowała się segregowaniem i uporządkowaniem do druku materiałów słowiczych, które komisja miała w swoim dorobku (ponad 4000 wyrazów). Wyrazy te zostały ułożone według podziału Międzynarodowej Komisji Definicji i zaopatrzone w odpowiedniki polskie, francuskie i niemieckie. Dodatkowo komisja pracowała nad ułożeniem zbioru wyrazów podstawowych, które zaopatrzone w definicje przez Polski Komitet Elektrotechniczny (PKE), weszły do opracowywanego Słownika Technicznego Akademii Nauk Technicznych. Pod koniec kadencji wydano dwa pierwsze zeszyty Słownika Elektrotechnicznego Polskiego, zawierające ponad 1100 terminów w tym: dział I Pojęcia podstawowe i ogólne oraz dział II Maszyny i transformatory. Zebrania CKSE odbywały się aż do wybuchu powstania warszawskiego w 1944 r.

W latach 1922–1927 Rzewnicki redagował dział pt. „Kącik językowy” w „Przeglądzie Elektrotechnicznym”, zamieszczał tam porady w zakresie poprawności językowej.

Współpracował również z Komisją Słowniczą Stowarzyszenia Teletechników Polskich w zakresie poprawności językowej terminologii teletechnicznej i przy pracach nad „Słownikiem teletechnicznym”, publikowanym w „Przeglądzie Teletechnicznym”.

Po śmierci prof. Stanisława Wysockiego wieloletniego i zasłużonego członka CKSE Rzewnicki przekazał dotację na fundusz stypendialny jego imienia. W monografii wydanej ku jego pamięci przygotował rozdział *Prace Stanisława Odrowąż-Wysockiego nad słownictwem elektrotechnicznym 1909-1931*.

Ponadto, miał artykuły związane ze słownictwem w „Przeglądzie Technicznym” „Przeglądzie Radiotechnicznym” i „Przeglądzie Elektrotechnicznym”. Przygotował artykuł przedstawiający *Prace nad słownictwem elektrycznym w okresie 1900-1925* w „Przeglądzie Elektrotechnicznym” (1926, z. 9, s. 171-175) wydany również w formie odbitki.

W SEP działał w Oddziale Warszawskim, gdzie był członkiem Komisji Rewizyjnej (1923-37). W 1923 r. został członkiem komisji do zasilania biblioteki SEP w książki i fundusze na zakup nowych dzieł i czasopism. Przekazał na rzecz SEP swoje zbiory czasopism: „Przegląd Techniczny”, „Elektrotechnische Zeitschrift” i inne. Był również członkiem PKE.

W 1930 r. na Walnym Zgromadzeniu SEP otrzymał godność Członka Honorowego SEP za 30-letnią pracę w dziedzinie słownictwa elektrotechnicznego oraz za wybitne zasługi na tym polu.

Rzewnicki działał również w zakresie poprawnej polszczyzny, poprzez propagowanie czystości i dbałości o język. Już od 1918 r. przygotowywał prace dotyczące poprawności językowej, publikowane w „Poradniku Językowym” i „Języku Polskim”. W 1923 r. opublikował broszurę: *Język a my. Kilka uwag o tzw. błędach językowych*. Był też autorem wielu artykułów specjalistycznych i codziennych, z czego dużo dotyczyło słownictwa technicznego. Był członkiem Towarzystwa

Poprawności Języka Polskiego (Towarzystwo działało w latach 1929-1933), które w wydawało „Poradnik Językowy”. Od 1932 r. był członkiem zarządu Towarzystwa. Wspólnie z A. A. Kryńskim (językoznawca polski, prof. UW i UL) był inicjatorem przeniesienia redakcji „Poradnika Językowego” z Krakowa do Warszawy. W latach 1932–1937 r. był w „Poradniku Językowym” członkiem zespołu redakcyjnego, sekretarzem redakcji i redaktorem rubryk „Zapytania i odpowiedzi” oraz „Roztrząsania i dyskusje”. Następnie był współzałożycielem Towarzystwa Krzewienia Poprawności i Kultury Języka (kontynuacja Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego 1934-1939), które przejęło wydawanie „Poradnika Językowego”. Od 1930 r. był członkiem Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy. W 1935 r., za szerzenie zamiłowania do języka i literatury polskiej, otrzymał Srebrny Wawrzyn Akademicki przyznawany przez ówczesną Polską Akademię Literatury. Współpracował również z Towarzystwem Miłośników Języka Polskiego.

Był również autorem kilku dramatów historycznych i komedii obyczajowych. Napisał kilka wierszowanych dramatów historycznych i współczesnych komedii obyczajowych, jak np.: *1863 – obrazy sceniczne z powstania styczniowego (Przed burzą, Błyski, Zdeptana...)* (1930). *Bohaterowi...: obraz dramatyczny powstania styczniowego*, (1931) napisana w hołdzie włoskiemu pułkownikowi Stanislao Becchi. *Stanisław August król – Tragedia walącego się państwa. Król z prawdziwego zdarzenia : [1758-1764]*, (1939) oraz 5 nieukończonych dramatów z życia tegoż króla.

Rzewnicki był również wielkim miłośnikiem gór. Już od 1904 r. uprawiał w Tatrach turystykę, a potem również i taternictwo. Od 1908 r. był delegatem Towarzystwa Tatrzańskiego w Warszawie oraz członkiem Sekcji Turystycznej TT, potem Klubu Wysokogórskiego TT. W 1910 r. został współzałożycielem Sekcji Miłośników Gór w Polskim Towarzystwie Krajoznawczym. W 1919 r. współzakładał Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego (zmieniona nazwa Towarzystwa Tatrzańskiego). Z ramienia PTK był zastępcą członka zarządu Związku Polskich Towarzystw Turystycznych. Spisał on 8 tomów wspomnień z wędrówek po Tatrach w latach 1905–1913 i 1917–1935 (znajdują się w Muzeum Tatrzańskim w Zakopanem). Na ich podstawie napisał książkę w 1938 r. pt. *Moje przygody w Tatrach. Uśmiechy i dreszcze – kartki z pamiętnika* (1938). Można w niej znaleźć wspomnienia: z gór, spotkanych tam ludzi oraz opisy wycieczek. W 1938 r. został odznaczony Krzyżem Oficerskim Polonia Restituta „za zasługi na polu pracy zawodowej”.

Od 1936 r. cierpiał na silną sklerozę, ze względu na chorobę w 1937 r. wycofał się ze wszystkich funkcji. Od 1942 r. był przez paraliż przykuty do łóżka. Jednak mimo tego utrudnienia w czasie wojny działał jako jeden z członków Komisji CKSE. W trakcie powstania warszawskiego w dniu 12 sierpnia 1944 r. zginął w schronie płonącego domu przy Alei Niepodległości budynek nr 132/6. Wejście do schronu było od ul. Ligockiej. Najprawdopodobniej zadusił się czadem i dymem. Oddziały niemieckiego wojska podpalając warszawski Mokotów nie pozwolili ewakuować sparaliżowanego Rzewnickiego. Pogrzebany został w zbiorowej mogile 26 marca 1945 r. w Parku Dreszera. Po ekshumacji (30 kwietnia 1946) dzięki staraniom żony i kolegów został pochowany na cmentarzu Powstańców Warszawy na Woli. Dnia 10 października 1970 r. w Ciechanowie, na jego domu rodzinnym (Rynek 21), odsłonięto tablicę upamiętniającą jego zasługi.

Jego żoną była Jadwiga z Sobolewskich (zm. 1960 r.), mieli syna Witolda (1902-1916).

Na zdjęciu Jan Rzewnicki (źródło: „Przegląd Elektrotechniczny”, 1930, z. 14, s. 373)

Bibliografia

- 💡 *75 lat Stowarzyszenia Elektryków Polskich, 1919-1974, SEP, Zeszyt Historyczny nr 1*, pod red. T. Skarżyńskiego, Warszawa 1994.
- 💡 Brocki Z., *O Janie Rzewnickim, inżynierze elektrotechniku i miłośniku języka polskiego*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 1966, 11/4, s. 403-404.
- 💡 Doroszewski W., *Rozmowy o języku*, Warszawa 1948.
- 💡 *Historia elektryki polskiej*, t. 1, *Nauka piśmiennictwo i zrzeszenia*, pod red. K. Kolbińskiego, Warszawa 1976.
- 💡 *Historia Stowarzyszenia Elektryków Polskich 1919 – 1959*, pod red. J. Płaskowskiego, Warszawa 1959.
- 💡 Jaworski K. A., *W kręgu „Kameny”*, Lublin 1965.
- 💡 Kubiатовski J., *Jan Rzewnicki, „Stolica”*, 1965, nr 22, s. 15 .
- 💡 Kubiатовski J., *Pięćdziesięciolecie Centralnej Komisji Słownictwa Elektrycznego SEP „Przegląd Elektrotechniczny”*, 1968, z. 5, s. 232-233.
- 💡 Kubiатовski J., Skarżyński T., *Jan Rzewnicki, [w:] Polski Słownik Biograficzny przewodniczący komisji redakcyjnej S. Kieniewicz , A. Gieysztor, t. 34, Wrocław 1992-1993, s. 89-90.*
- 💡 „Kurier Warszawski” 1916, nr 347, wydanie poranne, s. 4.
- 💡 Lewandowski E., *Chwała zwyciężonym*, „Extra Ciechanów” 2007, nr 150, s. 4.
- 💡 *Ludność cywilna w powstaniu warszawskim*, T. I, cz.1-2, Warszawa 1974.
- 💡 Łoza S., *Czy wiesz, kto to jest?*, Warszawa 1938.
- 💡 Nałęcz E., *Jana Rzewnickiego obrazy sceniczne z powstania styczniowego*, „Zapiski Ciechanowskie”, T.4, 1982, s. 73-88.
- 💡 *Pamiętnik Nadzwyczajnego Zjazdu Techników Polskich w Warszawie w roku 1917*, pod red. W. Chromińskiego, Warszawa 1917.
- 💡 „Przegląd Elektrotechniczny”, 1919-1939.
- 💡 „Przegląd Teletechniczny” 1931-1934.
- 💡 Rzewnicki J., *Praca nad słownictwem elektrycznym 1900–1925*, Warszawa 1926.
- 💡 Sieczkowski A., *Wspomnienie o Janie Rzewnickim*, „Poradnik Językowy” 1949, z. 6, s. 1-4.
- 💡 Skarżyński T., *Jan Rzewnicki, [w:] Słownik Biograficzny Techników Polskich, z. 2, red. T. Skarżyński, Warszawa 1992, s. 148-149.*
- 💡 Treder J., *Z historii „Poradnika Językowego”*, „Poradnik Językowy” 1971, nr 5, s.320-326.
- 💡 Wysocki- Odrowąż S., *Inż. Jan Rzewnicki*, „Przegląd Elektrotechniczny”, 1930, z. 14, s. 373-374.
- 💡 „Ziemia. Organ Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Dwutygodnik krajoznawczy ilustrowany”, Warszawa 15 IX 1929 , nr 18, s. 325.

